

A SZEMÉLYESSÉG SÁRKÁNYA

Láng Orsolya: Személyes okok

Nagyszerűen szerkesztett Láng Orsolya *Személyes okok* című verseskötete. Míg a legtöbb kortárs költőnk hajlamos központi témák köré konceptuálisan felépíteni a kötetét, ez a gyűjtemény üdítő kivételt képez. Ugyanis első ránézésre csupán lazán kapcsolódnak egymáshoz a versek. Lapis József szerkesztő segítségével úgy alakította ki Láng az anyagot, hogy a szövegek ne tematikus góckba, hanem motivikus füzérekbe rendeződjenek. Ebből következik aztán az, hogy nem érzem dominánsnak a szövegek közérzeti-politikai dimenzióit, pedig találni rendszerkritikus célzást, és olyan szöveget is, amely a kisebbségi tapasztalatot tárgyalja úgy az erdélyi magyar, mint egy expat/emigráns szemszögéből. A korábbi kötetek – a 2015-ös *Tejszobor* című kisregény és a 2016-os *Bordaköz*nek legalábbis egyes versei – olvashatók párkapcsolati tematikájú szövegekként, ám Láng Orsolyának a jelek szerint a mai napig tartó programos formanyelvi eljárása, hogy az alakjainak nemét a lehető legjobban elkendőzi vagy elbizonytalanítja. A szisztéma nagyon egyszerű: mivel a magyar nem különböztet meg grammatikai nemeket, könnyű úgy alakítani a szövegeket, hogy ne derüljön ki a szereplők neme, helyette inkább a két fél közötti kapcsolati dinamikáira kerüljön a fókusz, a kortárs költészetünkben például Nádasdy Ádám évtizedek óta él ezzel az eljárással. E formanyelvi döntés miatt az első kötettől része a recepciónak annak a találgatása, vajon homoszexuális kapcsolat(ok)ról olvasunk-e. Bár az új kötet számos verse egyértelműen nem párkapcsolatokat mutat be, azért itt is vannak jelek, amelyek kapcsán tovább lehetne találgatni – például az egyik szöveg főhőse Gobbi Hilda, akiről a lírai én, valószínűleg egy a színészlegendáról készített portréfilmet nézve, meghitt rajongással beszél. Kétségtelen, hogy a téma napjaink Magyarországon, amikor a kormányzat manipulatív és álszent módon bánik a szexuális kisebbségekkel, fontos. És akár szólhatna nagyot is, ám Láng versei e kérdésben is nagyon diszkrétek, visszafogottak. Nem harsányak a koronavírus-járványt, a betegséget, a karantént, kijárási korlátozást, bezártságot, maszkhúzást tematizáló megszólalások sem, de ha jobban odafigyelünk, talán a versek felében is van egy-egy elejtett részlet, amely vélhetően ilyen összefüggésben is olvasható. Ha ezek a nagyon is fajsúlyos témák mind ott vannak a versekben, s mégsem tűnnek dominánsnak, akkor mégis mi látszik annak? Nehéz annál többet mondani – még ha első pillantásra zavarba ejtően vagy semmitmondóan általánosnak tűnik is –, mint hogy jellemzően egy *én* és egy *másik*, tehát két ember viszonya mutatkozik meg a versekben. S ahogy azt Balázs Imre József megállapítja, a *Személyes okok* e tekintetben az eddigi életmű szerves folytatása: „Láng Orsolya korábbi kötetei

Prae Kiadó – Lector Kiadó
 Budapest – Marosvásárhely, 2021
 80 oldal, 2790 Ft

(*Tejszobor, Bordaköz, Pályamatricák*) mindannyiszor a személyesség határvidékein jártak, azt kutatva, mennyi mutatható meg és mennyi rejthető el a konkrétumokból oly módon, hogy azok mások számára is átélhetőekké váljanak.” S most jut „a legmesszebbre ebben az irányban”¹

Az új kötet szövegeinek elrendezése is ezt emeli ki, két ciklusra oszlik ugyanis a 37 vers. Az első ciklus, a címében Mészöly Miklóstra utaló *Pontos tévedések útközben* versei többnyire utazási szituációkból indulnak ki (ami egyébként megidézi a szerző 2020-as *Pályamatricák* című útirajzkötetét, s néhány vers esetében ennél szorosabb kapcsolat is feltelezhető). A második rész a *Harca a jóval* címet viseli, és az első ciklussal ellentétben mottót is kap *A Magyar Nyelv Értelmező Szótárából*: „Másik // < A beszédhelyzetre v. a szövegösszefüggésre támaszkodó használatban: > a szóban forgótól v. a beszélőtől különböző, de vele szoros kapcsolatban levő személy. // A szóban forgó személyen v. a beszélőn kívül számba jövő személyek közül akármelyik. // Vkinek, főleg költőnek második énjé.” Ahogy műhelyességében írja Láng: ez a mottó „visszamenőleg is sugall valamilyen irányt az első tömbhöz: ha a második rész a »te« irányába mozdul el, akkor az első rész inkább az »én« köré épül. De mivel egyik sincs a másik nélkül, ez nem egy vegytiszta elkülönülés”² De nem csak abban különbözik, ha valóban különbözik a két ciklus, hogy éppen inkább az éne vagy a másikra fókuszálnak a szövegek. A második ciklus egyszersmind metarefektívabb, absztraktabb módon személyes verseket foglal magába.

Említettem, a versek inkább fűzészzerűen kapcsolódnak. Egy jellemző példa: *Az első tavaszi* című vers arról szól, ahogy ketten – nem tudjuk, egy párról, rokonokról, esetleg szoros barátokról van-e szó – kimennek egy telekre, és fát ültetnek, a vers zárata úgy hangzik: „Távozóban a karjukra veszik a kabátjukat – / kimelegedett. Szokatlan még ez a vakító fény. / Sosem mennek ennél messzebbre, ezért / még csak sietniük sem kell, hogy időben visszaérjenek” (26.). A következő, *Mintatelep sötétben* című vers viszont így kezdődik, mintegy ellenpontozva folytatva a megelőző zárlatot: „Hirtelen döntöttél úgy, hogy szálljunk le, / hogy leszállásjelzővel szakítsuk meg az utat. / Már rég otthon kellett volna lenned. / A telepet benőtték a fák, [...] mindketten ismerősek / voltunk erre, én a diófák, te a családi séták miatt” (27). E két vers ráadásul azok közé tartozik, amelyek direkten ugyan nem szólnak a pandémiáról, mégsem nehéz felismerni bennük az elmúlt két év körülményeit: ahogyan az emberek előbb kényszeresen kiszabadulnak a lakásukból, kirándulni, sétálni vagy a telkükre indulnak, aztán igyekeznek haza – meglehet, az esti kijárási tilalom miatt.

Vagy: „Néha felemeled a kutyád a szekrény tetejére, / hogy új perspektívával találkozzék”, olvasható a *Nem akar a földön járni* című versben (64.), a következő, *csúcsdész* című versben ennek is van motivikus válasza: „a reflektorfény kettéhasítja a gyeplet / átlépek, ahogy az árnyékot az őrnagy / a háztáji kőborkutya meglepődik a hirtelen / színtegyezésen” (66.). Ezeket megint csak értelmezhetjük akár a karanténtapasztalat kommentárjaként, előbbi jelképezheti a bezártság pótcselekvéseit, utóbbi a külvilág tériszonyát. A második idézet ráadásul minden bizonnyal az Örkény *Tótékjából* készített 1969-es Fábri Zoltán-filmre, az *Isten hozta, őrnagy úr!*-ra utal, s így az örület képzetét is megjelenti.³ Ám

¹ Balázs Imre József: Mozgó archívumok, *Élet és Irodalom*, 2022. 03. 11.

² Láng Orsolya: Párhuzamos létezésben, *Kortárs Online*, 2022. 01. 18.

³ Talán e ponton érdemes megemlíteni, hogy Láng Orsolya nem csupán szépíró, ugyanis filmrendezőnek tanult, készített animált filmet is, grafikusként hol a saját, hol mások könyveit illusztrálja, *Pályamatricák* című útirajzkötetének lírai érzékenységű fotói pedig legalább annyira eleve nek, mint az írásai. És a *Személyes okok* borítójára is a szerző egyik fotója került. Meglehet, a kötet szerkezet, a versszekvenciák kialakításának értelmezésében vagy akár csak az egyes versek olvasásában a kiterjedtebb filmtörténeti és filmelméleti ismeret további irányokat nyithatnának, ám ennek feltárására sajnos nem vállalkozhatok.

a képi-motivikus áttűnések nem hasonlítják olyan módon a verseket, hogy azokból mondjuk a szereplők mozaikos történeteit próbálhatnánk meg összerakni. Ez voltaképpen lehetetlen, ugyanis hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a versekben megjelenő másik mindig valaki más, és nagy bizonyossággal az sem jelenthető ki, hogy a szövegek „én”-je minden esetben azonos lenne – és hasonlóképpen: szinte biztosak lehetünk, hogy a két szomszédos szövegben nem ugyanaz a kutya szerepel.

A versek közül mindenképpen kiemelkedőnek tartom az *egy strucctenyésző nyara* címűt (16.). Roppant összetett, több irányba nyitott mű. Epikus karakterű szöveg, így voltaképpen a cselekménye is összefoglalható: egy erdélyi magyar (véltetően) nő és egy francia (véltetően) férfi orvostanhallgató beszáll Romániában egy fiatal, újgazdag román pár telekocsijának hátsó ülésére. A francia utas híreket olvas, méghozzá a marseille-i terrortámadás hírét, ez alapján akár be is azonosíthatjuk: 2017 októberében járunk. Az utasok beszélgetnek, amit a lírai én függőbeszédben mesél el, aminek során különös, ironikus mintázatok rajzolódnak ki kettejük között. A francia „azon is csodálkozott, hogy kisebbségi létemre ilyen jól / beszélek az ország számomra idegen nyelven / pedig meg kell hagyni, ő jobban beszélt”. Az én érti a terrortámadás francia nyelvű hírét, ugyanis „ismertem ezt a nyelvet, idegen volt, mégis jól ismertem”, így aztán azt is kihámozza, hogy „a tettes már ott nőtt fel / helyi lakos, másodgenerációs / egy rendőr lőtte le, miután / több szemtanú szerint *Allahu Akbar*-t kiáltott”. Miután kiszállnak az autóból, egy irányba indulnak, a lírai én megkérdezi, „miért pont ezt az országot választotta arra, hogy éveket töltsön benne”, amire a válasz: „az egyetem miatt, mondta, sokkal olcsóbb, mint bárhol / és már nem is érzi magát egyedül, hiszen lassan külön kis / negyedük van benne a franciáknak, akik közül / legtöbben arabok” – e ponton mindennél valószínűbbnek tűnik, hogy a másik, akit az én következetesen francia orvostanhallgatónak nevez, alighanem arab származású. A multikulturalitás jegyében a beszélgetésük természetesen románul folyik: „jőlesett egy közös idegen nyelven csevegni”. Aztán az én megemlíti Camus nevét, akiről a francia bizonytalanul azt mondja, tudja, kiről van szó, „bár nem olvasott tőle semmit” – amin viszont az én megrökönyödik. A két szereplő útjai elválnak, a lírai én megérkezik a szállásadó ismerősehez, aki egy a struccok násztáncáról és költési szokásairól szóló francia természetfilmről beszél vendégének, amiből az is kiderül, hogy „a tojásokat felváltva őrzik, a nőtény nappal, a hím éjszaka / a fekete kakas szinte láthatatlan a sötétben”. Ezután a lírai én éjjel azt álmodja, hogy a francia orvostanhallgatóval (a fekete kakassal?) együtt strucctojásokat keltetnek, „és amikor kikelnek, kinyitjuk nekik az ajtókat, és szélnek eresztjük őket / ráuszítjuk a világra ezeket az oszlopokon közlekedő / antropocén dinoszauruszokat / rájuk bízva a boldogulás útjait”.

A vers egyfelől a kisebbség-többség problematikájával szembesít összetett módon, hiszen a lírai én, aki kisebbségi magyar Romániában, egyszersmind a fehér európai többséghez is tartozik az arab francia egyetemistával ellentétben, amit ironikus módon éppen Camus említése, ismerete/nem-ismerete szimbolizál (amin még egyet csavar a késeléeses terrortámadás híre, hiszen még „ironikusabbá” teszi Camus említését). Érdekes lehet azt is megemlíteni, hogy a vers korábban megjelent a *Címtelen föld. Fiatal erdélyi metanodern líra* (szerk. André Ferenc – Horváth Benji, Erdélyi Híradó – Fiatal Írók Szövetsége, 2020) antológiában is, ahol Albert Camus-nek és Németh Gábornak ajánlotta a szöveget a szerző. Ha egyébként nem, ennek kapcsán nyilvánvalóvá válhat, hogy Láng címadása Németh *Egy mormota nyara* című regényére játszik rá, amely egyébként szintén beépíti aktualizálva a maga történetébe Camus *Az idegenjének*, valamint Mészöly *Koldustáncának* történetét. (Ennek az utalásnak a fényében egyébként kirajzolódik Lángnál a Camus–Mészöly–Németh hagyományvonal is – érdekes, hogy egy költőnek határozottan felismerhető prózai előképei vannak, míg a költői mintái kevésbé szembetűnők.) Másfelől azonban amiatt is érdemes a vers *Címtelen föld*-beli publikációjához fordulni egy pillanatra, mert annak a

válogatásnak a kontextusában a szöveg más dimenziói tűnnek hangsúlyosabbnak. A reprezentatív antológia egyik kiemelkedő jellegzetessége (és talán mondhatom, újdonsága) ugyanis az, hogy a legfiatalabb erdélyi költőgeneráció a kisebbségi létről nem traumaként, nem sérelemként, hanem adottságként gondolkozik – ha valami traumát jelent, az éppen a másoknál még mindig élő sérelmi retorika, aminek ki vannak téve. Láng versében is megfigyelhető, hogy a kisebbségi lét szinte külön gondolatot sem igénylő adottság, főleg a nyelvi következményeit-körülményeit kommentálja: a bevándorló francia jobban beszéli a románt, mint a romániai magyar, mivel mind a francia, mind a román újlatin nyelv. (A nyelvtudás hibássága, elégtelensége, az akcentus néhány versben felbukkan még, de másutt sem tűnik kardinális problémának.) Ez a társadalmi-kulturális helyzet ugyanakkor – s ez a vers további rétege – nem akadályozza meg az ént, hogy álmában elképzeljen a tőle különböző másikkal valamifajta „új szövetséget”. A zárlat képi-fogalmi választása ráadásul földtörténeti távlatokat nyit, az „antropocén” ugyanis a jelenünk földtörténeti korszakának javasolt megnevezése, amelyben már számításba kell vennünk az emberi jelenlét ökoszisztémára gyakorolt hatásait, a fogalmat főleg a klímaváltozás vonatkozásában használják egyre gyakrabban.

És noha számos nagyszerű vers olvasható Láng kötetében, terjedelmi okokból – igazságtalanul – még kettőt emelek ki. Az *Ó, vagyis én, vagyis ő* (36.) a kötet egyik legevideensebb Covid-verse. Ugyanakkor, amiként a cím dilemmája mutatja, filozofikus, valamelyest lételméletinek is mondható szöveg, miközben metaforái többféleképpen értelmezhetők. Képileg ráadásul szép keretes szerkezetbe komponált, legegyszerűbb, ha egészben idézem.

Ó, vagyis én, vagyis ő

Egyre erősebben tart.
Csak súrolom a földet,
de nehezebb vagyok a levegőnél,
mint a keresztre feszített újságpapír.

Az erdőben futok, a lomb fölött
álom-hártyám suhan.
Megcsap az illata, pedig körös-körül
csak repedt kérgű törzsek
és bordapáfrányok élnek.
Sohol egy emberi test.

Megnyugszom: a szaglászvesztés
a hordozás egyik tünete lehet.
De aki ott érez, ahol nem lehet –
egy bizonyos illatot a bizonyos
hordozó hiányában? Éppenséggel
nem valaminek a hordozója-e ő is?

Egyre messzebb megyek a közeledésben.

Tudnék-e igazán örülni annak, ha a zsineg
elszakadtával a sárkány végre
szabad lenne, szabad?

Miközben ő – a szabad akaratra és a szabadság érzésére egyaránt képtelen – szépen eltűnik.

Összetett szöveg, összetett kérdések. Ki az ő? Valaki más, vagy az én másikja, esetleg a sárkány, vagy lehet, hogy az Isten? Vonatkozhat-e ez az ő a felsoroltak közül többekre? Mi a viszony az én és a sárkány között? És a szabadság (amelyre a sárkány vágyik?) valóban szabadság-e, s milyen szabadság? (Eszembe jut egy örökbecsű Csordás Gábor-verssor: „szabad vagy mint egy elromlott mosógép”). Anélkül, hogy értekező prózámmal e kérdések feltevésén túl komolyabban megsemmisíteném a szöveget, csak annyit tudok mondani: megrendítő vers, amit a sárkány játékosnak tetsző metaforája nagyon szépen ellenpontoz, szinte becsapja az olvasót.

Végül: *Harca a jóval* (45.), a személyesség absztraktabb oldalát mutató második ciklus címadója. Személytelenül szólal meg a vers, és mintha a mondatai is inkább egymás mellé lennének helyezve, s nem szervesen következnének egymásból. „Ha valaki kitarja a kezét a szélbe, / az már szép. A szeplők ráadásnak. / Mintha homokviharba keveredett test, / pollent gyűjtő méh puha potroha volna”. Valamennyire követhetők a képi asszociációk, ám a szituáció, a kontextus nélkül valójában nem nyílik meg a szöveg. Aztán a vers közepén megszólal, kiszól a versből a lírai én: „Ezt így senki nem fogja érteni. Még ő sem”. Valóban, megközelítőleg sem tudja az olvasó megmondani, miről is van szó, legfeljebb a szöveg képei, vagy még inkább a betűrímes hangzása viszi. A kiszólás után megint valamifajta magánbeszéd, a szöveg fejleménye, hogy egyre gyanúsabb, talán önmegszólító verset olvasunk, amit megerősít, ha felidézzük a ciklushoz tartozó mottót, annak is a végét, miszerint a *másik* „Vkinek, főleg költőnek második énje”. Aztán a zárlatban egy újabb metarefektív kiszólás: „Tudja, hogy a dolgokban – / hiába vigyáz rájuk – beépített elévülés van. / Próbál úgy élni, hogy történet legyen, ne elbeszélő.” Ha akarom, aforisztikus életvezetési tanács, ha akarom, komoly elméleti-metapoétikai probléma.

Voltaképpen megint csak az a kérdés, mint Láng majd' összes versében: ki az ő, ki az én, ki a te, mi a viszonyuk, a viszonyunk? E kérdések feltehetően olyan módon, hogy konkrét társadalmi ügyekbe, szituációkba, élethelyzetekbe ágyazottan vizsgálhatjuk meg őket, s úgy is, hogy egyáltalán a legelemibb nyelvi-gondolati síkon kell szembesülnünk azzal a problémával, miképpen adódik képességünk beszélni magunkról és/vagy egymással. Azt gondolom, Láng Orsolya *Személyes okok* című kötete éppen emiatt nagyszerű mű. Roppantul szimpatikus, hogy úgy kommentálja azt a világot és a kort, amiben élünk, hogy az nem hivalkodó. Politikuma nem pártoskodó, nem propagandisztikus. Közérzetisége nem narcisztikus, nem önsajnáltató. A versei úgy szólnak a legelemiben, a legzsigeribben *rólunk*, hogy talán észre sem vesszük.